

- CAPÍTOL 14 -

- CONCLUSIONS -

1. CONCLUSIONS DE CAIRE ESPECÍFIC REGIONAL

A l'estudi que ara tanquem, s'ha tractat una gran diversitat de qüestions i seria una tasca complexa -per aquest autor- intentar resumir-les en unes poques línies. **Un objectiu fonamental que voldríem assolir és el d'informar i formar els estudiosos de les matèries relacionades amb la política econòmica agrària i, molt especialment, als dirigents polítics i administratius, tot ajudant-los a prendre correctes decisions en la matèria, a l'efecte de portar-les a la pràctica i racionalitzar la gestió pública en aquests afers.**

A tothom involucrat en la presa de decisions sobre política d'estructures agràries, o en el recull de la informació necessària, els convé, doncs, analitzar la problemàtica en els mateixos o semblants termes que els emprats en el nostre treball. **Com ja és sabut, en qualsevol decisió intervenen quatre elements essencials: l'establiment dels objectius, la construcció del model, l'estimació de la magnitud de les variables i la presa racional (pròpiament dita) de la decisió.**

D'altra banda, de tot l'anteriorment exposat i com a resultat de la nostra recerca, es desprenen les següents conclusions com a més significatives:

1) És evident que els factors que configuren el medi físic d'un cert territori són factors notòriament determinants de les actuacions antròpiques que s'hi desenvolupen. **Això ens ha fet creure en la importància que, per a conèixer i analitzar l'estructura de la propietat agrària a la regió catalana de l'Ebre podria tenir, doncs, la coneixença -amb el major grau de precisió possible- de les característiques climàtiques de la zona que ens ocupa. A més,**

mitjançant la distribució estadística teòrica de probabilitat de Gumbel, s'han fet els càlculs dels "períodes de retorn o de recurrència" d'algunes variables climàtiques d'interès: temperatures extremes (màximes i mínimes), gradient tèrmic absolut, vent màxim i precipitació de pluja màxima.

2) **L'estudi es desenvolupa a partir de les dades subministrades pel Cens Agrari de l'any 1989 (elaborat per l'Institut d'Estadística de Catalunya i l'Instituto Nacional de Estadística) i altres estadístiques agràries.** Concretament, per a la realització d'aquest cens s'han entrevistat, arreu de Catalunya, més de 113.000 titulars d'explotacions agràries en el decurs dels tres mesos compresos entre el novembre de l'any 1989 i el gener del 1990. Les dades que es presenten són el resultat de la tabulació de l'arxiu censal, després dels primers processos de depuració i validació de la informació recollida. Aquestes dades ofereixen una visió bàsica sobre l'estructura del sector agrari, útil com a instrument de treball per a analitzar la situació actual de l'agricultura, la ramaderia i els boscos -i la seva evolució recent- en una àrea geogràfica o territori determinat: les Terres de l'Ebre, constituïdes (segons la divisió territorial propugnada pel propi autor) per les quatre comarques meridionals de Catalunya (Baix Ebre, Montsià, Ribera d'Ebre i Terra Alta).

3) Mitjançant tot un seguit de càlculs estadístics, hem començat per especificar el nombre d'explotacions de cada estrat superficial en cada territori; es veu que a les quatre comarques conformants de la Regió o Vegueria de l'Ebre (Baix Ebre, Montsià, Ribera d'Ebre i Terra Alta) existeix un assenyalat predomini de les petites explotacions, donat que poc més del 60% de dites explotacions són de grandària inferior a les 5 Ha., mentre que al conjunt de Catalunya aquesta xifra baixa a poc més del 50%. **De fet, la superfície de l'explotació mitjana a la regió és gairebé la meitat (10,43 Ha.) que al conjunt del territori català (22,05 Ha.), mentre es manté amb quantia similar al del conjunt de la província de Tarragona (10,40 Ha.).**

4) Si observem, però, el percentatge que representen les explotacions a cada territori, segons la seva grandària, veurem que a la comarca de la Terra Alta es produeix una estructura que podríem considerar més "harmònica", mentre que al Baix Ebre i al Montsià les diferències són notòries i el major pes es concentra a les explotacions de superfície inferior a les 5 Ha. (amb un 72,5% i un 68,2%, respectivament). **Podríem, per tant, definir l'estructura agrícola d'aquestes dues comarques del Baix Ebre i el Montsià (amb una explotació mitjana inferior a les 8 Ha.) com de marcat minifundisme, amb tots els inconvenients per a l'organització de la gestió agrària que això implica:** insuficient extensió de les explotacions per a la

consecució d'una adequada mecanització, atomització dels factors de producció, renda agrària baixa, dificultat de prendre decisions a nivell global atès el gran nombre de persones implicades, etc. Tanmateix, aquest fenomen del minifundisme s'aguditzava -fins i tot, més encara- a d'altres indrets del litoral mediterrani espanyol.

5) Al Delta de l'Ebre que, com és prou conegut, comprèn territoris pertanyents a les dues comarques del Baix Ebre i Montsià, aquest fenomen del minifundisme, àdhuc s'accentua encara més. **Així, veiem com al Delta domina el minifundi: un 93% de les explotacions (7.243) són de grandària inferior a les 5 Ha. i representen el 30% de la superfície agrícola de la zona. Un 1% (99) superen les 25 Ha. i representen el 49% de la superfície. Les finques mitjanes, de 5 a 25 Ha., només representen el 5% de les explotacions (436) i un 21% de la superfície agrícola; si, a més, tenim present la gran fragmentació de la parcel·lació existent, resulta fàcil comprendre que hi hagi forts problemes per a l'explotació adequada de les terres.** Tanmateix, és cert que els darrers anys hi ha una clara tendència a la concentració i, en alguns casos molt concrets (finques com "Migjorn" i "Erms Salats"), en grans propietats que, a diferència dels antics latifundis, són administrats amb criteris racionals des del punt de vista tècnic-comercial i representen una font de treball i riquesa que augmenta el potencial agrícola deltaic.

Segons dades del cens de 1989, a Catalunya hi ha 3.170 explotacions arrosseres que ocupen un total de 16.014 Ha. El 99% s'ubiquen a la zona del Delta. Més del 70% de les explotacions que cultiven l'arròs com a conreu principal presenten una dimensió inferior a les 10 Ha. D'aquestes, quasi el 60% no superen les 4 Ha. El 21% s'estén una superfície entre les 10-25 Ha., el 5,2% entre 60-100 Ha. i només el 0,5% es situa entre les 300-500 Ha. Cal remarcar el fet que existeixi un gran nombre d'explotacions reduïdes i alhora molt parcel·lades la qual cosa provoca que siguin poc competitives pels seus elevats costos de producció. La importància econòmica i social d'aquest conreu al Delta és molt gran i només cal fixar-se en el nombre de famílies que, d'una forma més o menys directa, en viuen. Segons el cens agrari de l'any 1989, el nombre d'explotacions que tenen una orientació tècnic-econòmica d'aquest conreu són 1.113 al Baix Ebre i 532 al Montsià.

6) Per a conèixer, amb més precisió, la distribució de la propietat de la terra a la regió de l'Ebre, s'han calculat els índexs de GINI i dibuixat la corresponent corba poligonal de LORENZ per a cadascun dels territoris estudiats (inclús el conjunt provincial i el nacional). D'aquesta manera, s'han determinat, per ordre creixent, els percentatges acumulats del nombre d'explotacions i de la superfície ocupada per aquestes. **Això ens posa de manifest, fefaentment, una inadequada distribució de la**

propietat agrària al conjunt de Catalunya ($G=0,70$), on només el 3'3% de les explotacions existents posseeixen el 53,5% de la superfície agrària del Principat, mentre que el 50,4% de les explotacions només suposen el 5,1 % de dita superfície. Mentrestant, al conjunt regional de l'Ebre la distribució resulta prou més bona ($G=0,51$), essent la comarca del Montsià la que gaudeix de la millor distribució de la propietat ($G=0,43$) i el Baix Ebre de la pitjor ($G=0,52$). En el mateix ordre d'idees, s'han estudiat, endemés, els índexs de Williamson i de Lorenz, així com la funció de Pareto, que vénen a confirmar, tots ells, els anteriors resultats, fent-se les representacions gràfiques corresponents.

7) Al present treball calculem, a més, la uniformitat de la grandària de les explotacions a les diferents comarques, mitjançant la definició original i proposada a l'estudi del concepte de "coeficient d'uniformitat territorial" com a mesura de la uniformitat en la distribució de la variable aleatòria estadística *grandària de l'explotació*. Sota aquesta perspectiva les dues comarques més desequilibrades serien les del Baix Ebre i el Montsià. Altrament, en aquest cas, les comarques amb menys grau de desequilibri serien la Ribera d'Ebre i la Terra Alta, que es troben, en aquest sentit, quelcom millor que el conjunt de Catalunya. **Malgrat això, la mitjana de la Regió de l'Ebre és prou més desfavorable que el conjunt català (les diferències entre les explotacions són majors).**

8) S'han realitzat cinc regressions lineals mínimo-quadràtiques corresponents a cadascuna de les quatre comarques de la Regió, així com al conjunt regional. Vegem que a la publicació de les dades censals de l'any 1989 s'han afegit les corresponents a l'anterior cens agrari de 1982. Altrament, a l'estudi de prospectiva per regressió mínimo-quadràtica que hem efectuat al capítol 7 s'han considerat, a més a més, les dades corresponents als dos primers censos agraris d'Espanya: els dels anys 1962 i 1972. Aquesta aportació nostra creiem que permet relacionar les variables comparables més significatives del sector, per tal de poder analitzar la seva evolució temporal o cronològica i fer prediccions raonables per a l'horitzó 2012. S'observa, en els cinc casos o territoris analitzats, una tendència a la disminució del **nombre d'explotacions** en els propers anys, ja que els coeficients de regressió i de correlació són negatius en tots els casos. La comarca que assolirà un major descens serà la del Montsià, i la que menys la del Baix Ebre. D'altra banda, s'aprecia, a tota la regió, un capteniment erràtic de l'evolució de la superfície ocupada per les explotacions agràries, amb coeficients de correlació molt baixos entre ambdues variables analitzades. En qualsevol cas, **el conjunt regional sembla tenir una tendència a mantenir la superfície conreada o bé, fins i tot, a incrementar-la molt lleugerament. Això contrasta fortament amb allò que es produeix al conjunt provincial i, encara amb més claredat, al**

conjunt nacional català, on la tendència a la disminució del nombre i superfície ocupada per les explotacions agràries, per als propers anys, sembla força indiscutible.

9) Com a conseqüència, l'evolució previsible d'ambdues variables analitzades (nombre d'explotacions i superfície ocupada per elles) ve a posar de manifest que, d'una manera minsa però generalitzada a tot el territori regional, **la grandària mitjana de les explotacions agràries té tendència a créixer en el futur, encara que poder a un ritme inferior al desitjable per a la formació d'economies d'escala** ($\Delta = +0,72\%$ acumulatiu anual), tot seguint les orientacions productives i estructurals dimanants de la reforma de la política agrària comunitària. D'altra banda, un creixement paregut ($\Delta = +0,65\%$ acumulatiu anual) s'assolirà al conjunt provincial, mentre que al conjunt de Catalunya, el creixement anual acumulatiu d'aquesta variable ha estat i serà molt més gran ($\Delta = +3,51\%$), malgrat que caldria estudiar més acuradament l'equació de la funció d'ajust del nombre total d'explotacions agràries.

10) Resumint l'exposat fins ara, **els problemes estructurals que es plantegen al sector agrari de les comarques de l'Ebre**, fidel reflex dels que també es presenten a àmbits territorials superiors, són:

- a) l'aparició d'excés de població agrària, com a conseqüència de la capitalització, de l'augment de productivitat de la mà d'obra i del reduït creixement de la demanda de productes agrícoles;
- b) el segon problema és objecte, bàsicament, del nostre estudi aplicat a les comarques meridionals de Catalunya, i ja ens hi hem referit amb prou detall: les explotacions agrícoles solen ésser de grandària reduïda en relació a la dimensió òptima, amb tot el conjunt de desavantatges que això suposa. Molt específicament, els processos de mecanització resulten afectats, tal com hem posat de manifest al final del capítol 9 d'aquest estudi;
- c) en tercer lloc, les zones agrícoles més afectades per les modificacions estructurals són les zones marginals, i presenten problemes específics;
- d) el sector agrari, empobrit, viu en el cercle viciós de la pobresa i presenta difícil solució;
- e) per últim, el creixement econòmic produeix canvis substancials en l'estructura del consum alimentari, com hem vist anteriorment, i fins i tot, hem tingut ocasió de desenvolupar al capítol 9. Cal que l'oferta de productes agraris s'adeqüi a aquests canvis en els

hàbits de consum, la qual cosa no succeeix -ni de bon tros- de forma automàtica.

11) D'altra banda, **els processos -cada vegada més necessaris- de mecanització de l'empresa agrària, forçats per l'escassetat i la caror de la mà d'obra, es troben limitats per la grandària superficial de l'explotació o conjunt d'explotacions on han d'ésser emprades les màquines en qüestió.** Nogensmenys, al pagès li interessa conèixer racionalment les despeses que aquesta mecanització comporta ja que, fer-ho d'altra manera, només pot conduir a resultats completament oposats als que es pretenen d'aconseguir amb una bona gestió dels recursos disponibles.

12) Els estudis realitzats evidencien les fortes variacions dels costos fixos unitaris segons el nombre d'hores d'utilització de la màquina. Això és important als efectes de fugir d'una mecanització irracional. **L'apropament a valors, cada cop inferiors, de les despeses d'utilització de la maquinària agrícola requereix, per tant, un cert nombre d'hores de funcionament o bé de superfície que determinen una certa grandària de l'explotació tendent a l'òptim,** almenys sota el punt de vista exclusiu de la mecanització.

13) En el terreny de les solucions, s'ha d'assolir, fonamentalment, una superfície adient de l'explotació. Cal aclarir que es considera una dimensió òptima aquella que aconsegueix un nivell de producció que es correspon amb el punt mínim de la corba de despeses mitjanes totals a llarg termini. Els agricultors tenen la pretensió justa que s'elevi el seu nivell de vida i no davalli en relació als "standards" d'altres sectors de l'economia. **Però això, justament, sols s'aconsegueix quan les explotacions tenen la dimensió òptima a la qual ens hem referit.** Caldria, doncs, per part dels poders públics, emprendre una decidida política estimuladora de l'increment de la dimensió de les explotacions agràries, amb tots els avantatges de tipus fiscal i social que s'escaiguin.

14) **Una conseqüència immediata sorgeix de l'anterior, i propugnaria la institució de centres de maquinària en zones de microexplotació que permetin, mitjançant la seva plena utilització, unes despeses mínimes per a l'usuari.** La diferència entre el cost d'utilització de maquinària pròpia i la gestionada en règim col·lectiu (emprada en X explotacions agràries durant un nombre d'hores corresponent a les despeses tendents al mínim) suposa un marge suficientment considerable com per aconsellar el recurs -d'ésser possible- a la maquinària llogada, encara acceptant un cert benefici per a l'empresari arrendador, bé sigui aquest individual o cooperatiu.

15) **És necessària una progressiva introducció de la informàtica en les explotacions familiars agràries de la zona.** El desconeixement dels fonaments tècnics o teòrics de la informàtica no és argument suficient per a no aplicar aquesta nova eina a les explotacions agràries, ja que per a la seva utilització és només indispensable la formació agrària, ja sigui ramadera, cerealista, hortofrutícola, etc., a l'ésser summament simple la utilització de l'ordinador i de l'aplicació informàtica corresponent. En conclusió, l'aplicació de la informàtica a les feines de gestió tècnico-econòmica agrària permet incrementar la rendibilitat de l'empresa/explotació; donar una major llibertat d'anticipació de gestió de l'empresa/explotació, segons els vaivens de preus del mercat; estar informats al dia de l'estat de la gestió de l'empresa/explotació i racionalitzar millor els seus plans de treball.

16) **És important per al país fixar les polítiques agràries en funció de les empreses agràries i no tant en funció de les característiques dels seus titulars.** L'agricultor a títol principal és, evidentment, el model prioritari sobre el qual s'ha de fonamentar el futur de les empreses agràries però no sembla prudent articular polítiques excloents i menys en un país com Catalunya on només el 35% de les explotacions tenen el seu titular a temps complet i on a més del 40% de les explotacions, el titular dedica menys del 25% del seu temps a les activitats agràries. Potser ja ha arribat el moment de considerar les "empreses viables" per fonamentar les polítiques estrictament agràries i de contemplar més la dimensió econòmica de l'explotació i la capacitat de produir bens per accedir al mercat que no pas altres aspectes personals o socials que poden ser molt dignes de tenir en compte però des d'altres perspectives diferents a l'econòmica "*strictu sensu*". En aquest ordre d'idees, s'ha de deixar de banda el vell i macilent concepte d'EFA ("Empresa Familiar Agrària") el qual proteccionisme estèril s'ha vingut realitzant fins a la data, per part dels poders públics (comunitaris, estatals i autonòmics), d'una faisó inútil i contraproduent. Tot això, amb l'objectiu d'afrontar l'agricultura competitiva del futur i "normalitzar" el sector agrari amb els restants sectors productius de l'economia del país.

17) Per últim, al capítol 12 es fa una proposta per a un programa de millores estructurals que fóra perfectament aplicable al territori de la nostra Regió de l'Ebre (concentració parcel·lària, ordenació rural comarcal, cooperativisme, industrialització i comercialització agroalimentàries, política forestal). En síntesi, **s'hauria de tractar de promocionar el desenvolupament econòmico-social de les comarques objecte del nostre estudi** (*l'Institut de Desenvolupament de les Comarques de l'Ebre*, que és un organisme autònom de caràcter administratiu i recent creació, adscrit al Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya, podria ésser un instrument adient al respecte), de manera que aquell pugui arribar al

nivell suficient per a prosseguir un desenrotllament posterior paral·lel i harmònic amb la resta del país, dins d'un camí ferm i decidit cap a la consecució de un major equilibri territorial.

2. CONCLUSIONS DE CAIRE GENERAL

Al llarg de les pàgines anteriors s'han contemplat determinats aspectes representatius de la realitat agrària i de les seves relacions amb el sistema econòmic, a través d'un nombre limitat d'exemples, referits a la Regió catalana de l'Ebre, que impedeix elevar els fets observats a la categoria de norma contrastada i vàlida en qualsevol cas.

És cert, tanmateix, que les conclusions parcials empíricament obtingudes han d'oferir un grau determinat de coherència o incoherència amb el nostre estudi, fins i tot al nivell en què s'ha desenvolupat el treball.

Convé per això -per a aproximar-se almenys a un possible diagnòstic- esquematitzar aquí les conclusions fonamentals disperses al llarg de tot l'estudi.

Dites conclusions de caire general i, fins i tot, aplicables a altres territoris, poden ésser les següents:

1) La situació general del sector primari de l'economia, actualment, ve definida pels següents trets:

- 1.- Evident disminució constant -i en tots els casos- del pes de l'agricultura en el conjunt de l'economia.
- 2.- Evolució desfavorable, també en tots els casos, dels preus agraris front als del sistema econòmic.
- 3.- En forma relacionada amb el punt anterior, i específicament, major creixement en general dels preus corresponents al cost de la vida i al detall d'aliments, que el dels preus percebuts pels agricultors.
- 4.- Fort disminució relativa, i en general, també, en valors absoluts, de la població activa agrària sobre la població total activa.
- 5.- Intenses diferències -amb alguna excepció-, entre els productes per cap dels sectors primari i no primari; és a dir, productivitat bruta notablement inferior en el sector primari.

- 6.- Tendències dispars quant a l'efectivitat del procés d'atenuació de les diferències de renda -producte brut per persona- entre els sectors. És de senyalar-se, tanmateix, que, inclús, en els casos en què s'ha donat aquesta atenuació en el període, la seva intensitat ha estat escassa en general, i incapaç de cobrir satisfactòriament el seu objectiu.

Pot dir-se, en resum, que les dades bàsicament configuradores de l'economia agrària no mostren en absolut una millora suficient del sector en termes al menys relatius -en alguns casos, tot el contrari- d'acord amb els enunciats polític-econòmics adoptats. Sembla existir, per tant, un cert determinisme quant a la situació del camp. No hi ha dubte que per alguna raó -i aquí pot estar l'esmentat determinisme- les bones intencions i les polítiques consegüents no han estat suficientment efectives i coherents amb llurs pròpies pretensions.

2) Quant a les **principals mesures genèriques d'aplicació per arribar als objectius proposats**, hauríem, sota el nostre criteri, d'esmentar les següents:

- a) Correcció dels efectes de la infraestructura sobre la qual s'asseu la riquesa agrària.
- b) Millora de l'estructura de les explotacions agràries.
- c) Foment viable de les activitats que permeti la promoció social de la població.
- d) Millora del medi rural que possibiliti a la població un nivell de vida adient, mitjançant la promoció d'inversions econòmico-socials d'interès comarcal.
- e) Millorar la informació, perfeccionant l'estadística agrària com a instrument de la política a aplicar.
- f) Perfeccionar i potenciar l'associacionisme sindical agrari, per aconseguir major participació, responsabilitat i autodisciplina entre els homes del camp. Si existeix alguna gran diferència entre el sector agrari del nostre país i el dels països de la Unió Europea agrícolament més avançats, és precisament en aquest camp de l'articulació del sector. Comparar les estructures associatives del camp català amb les que existeixen en aquell altres països és un exercici poc gratificant tant si es contempla a nivell d'organitzacions professionals, com a nivell d'organitzacions econòmiques i també en el de les associacions de serveis (genètica, gestió, formació, servei tècnic, etc.).

La responsabilitat d'aquesta situació correspon en primer lloc als propis agricultors però també és ben cert que

res ni ningú han afavorit de forma suficient una dinàmica associativa creativa i amb voluntat de consolidació. Sovint altres interessos (polítics, personalismes, localistes, etc.) han anat en contra de l'estructura eficaç del sector.

- g) Preparar les disposicions legals i administratives necessàries per a la realització dels programes previstos, especialment en el camp de la reforma de l'empresa, industrialització i de la comercialització agrària.
- h) Reorganitzar i agilitzar l'Administració per a adequar-la als nous condicionaments del desenvolupament agrari, assegurant el compliment de les polítiques i mesures que s'adoptin.

Pel que es refereix a les tres primeres mesures genèriques anteriorment exposades, podríem especificar-les, respectivament, del següent mode:

- a) - Concentració parcel·laria a on es consideri necessari.
 - A les àrees en les que predomini el minifundi, facilitar l'adquisició de terres (mitjançant préstecs avantatjosos, subvencions a fons perdut, exencions impositives, etc.) per tal de completar explotacions agropecuàries de dimensions adequades.
 - Execució de les obres, millores i serveis inherents a les operacions anteriors. Tant si es tracta d'obres de promoció pública com privada.
- b) - Capitalització de les explotacions de dimensions adequades, en que la seva orientació productiva s'ajusti als programes indicatius existents.
 - Estímul a la creació d'agrupacions per a l'explotació en comú, a on l'empresa individuals no sigui pas viable.
 - Promoció d'un empresariat dinàmic, adaptat a les noves estructures productives i comercials, comparable a l'existent en els restants sectors econòmics.
- c) - Elevació del nivell cultural de la població agrària amb les mesures més adients.
 - Promoció d'una formació professional adequada a les activitats productives que s'estableixin, especialment per als joves agricultors.
 - Promoció d'activitats de tipus comunitari.

